

УДК 811.111

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕНТАЛЬНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Михайліченко Ю.В., к. пед. н.,
старший викладач

Київський національний університет культури і мистецтв

У статті розглянути деякі теоретичні та практичні аспекти формування у студентів вищих навчальних закладів стійких навичок плідної міжкультурної комунікації. Досліджуються окремі проблемні питання відповідної мовної підготовки майбутніх фахівців, пропонуються найбільш перспективні, на погляд автора, шляхи вирішення цієї актуальної проблеми з урахуванням національної ментальності носіїв мови, яка вивчається.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, підготовка конкурентоздатних фахівців, вивчення іноземних мов, ментальність носіїв мови. сутнісні характеристики міжкультурної комунікації.

В статье рассмотрены некоторые теоретические и практические аспекты формирования у студентов высших учебных заведений стойких навыков плодотворной межкультурной коммуникации. Исследуются проблемные вопросы соответствующей языковой подготовки будущих специалистов, предлагаются наиболее перспективные, по мнению автора, практические пути решения этой актуальной проблемы с учетом национальной ментальности носителей изучаемого языка.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, подготовка конкурентоспособных специалистов, изучение иностранных языков, ментальность носителей языка, существенные характеристики межкультурной коммуникации.

Mykhailichenko Yu.V. TO A QUESTION ON THE MENTAL ASPECT OF THE FORMATION OF THE INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE

In the article some theoretical and practical aspects of the formation of persistent skills of fruitful intercultural communication among students of higher educational institutions are considered. The problematic issues of the appropriate language training of future specialists are investigated, the most promising, in the author's opinion, practical ways of solving this urgent problem are proposed with regard to the national mentality of the speakers of the language being studied.

Key words: intercultural communication, training of competitive specialists, studying foreign languages, mentality of native speakers, essential characteristics of intercultural communication.

Постановка проблеми. Нові реалії життя за умов глобалізації, зумовленої доцентровими тенденціями світових інтеграційних процесів, значно скорегували головну мету підготовки вітчизняних дипломованих фахівців у галузі іноземних мов у вищих навчальних закладах. Сучасному суспільству потрібні висококомпетентні фахівці з міжнародних та міжкультурних комунікацій. Це виходить за рамки простого знання іноземної мови, яким спілкування між людьми аж ніяк не вичерпується.

Перманентний процес стрімко зростаючого впливу економічних і політичних, культурних та інформаційних зв'язків на соціальні реалії У найбільш розвинених країнах, або процес глобалізації, третя хвиля якої почалася у 1980 році, викликала нагальну потребу у кваліфікованих фахівцях з комунікацій, які володіють іноземними мовами на рівні, достатньому для повноцінного плідного міжкультурного і міжособистісного спілкування. Особлива увага до підготовки фахівців у галузі міжкультурних комунікацій пов'язана з тим, що процес міжкультурної взаємодії

істотно ускладнюють проблеми, обумовлені розбіжністю і різночитаннями у сприйнятті навколишнього світу носіями різних мов, культур та ментальності, що іноді призводить до певного нерозуміння, а подекуди стає причиною і небажаних конфліктних ситуацій.

Запити соціуму на фахівців з практично верифікованим досвідом міжкультурного, професійного та особистісного спілкування з представниками країн з іншим соціальним устроєм, менталітетом, загальною і відповідно мовною культурою, висувають специфічно підвищені вимоги до рівня викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах з акцентом на підготовку до міжкультурних комунікацій [1, с. 31]. Дана проблема особливо актуальна і для України, яка протягом 2014 року підписала пакет документів Угоди про асоціацію з Європейським Союзом.

Європейський Союз є для України найбільш перспективним економічним і політичним партнером, а європейський простір вимагає поглибленої підготовки фахівців нової формації, максимально адаптованих до ефективної міжкультурної взаємодії. Цими

обставинами, а також деякою недостатністю розробки деяких окремих аспектів проблеми у теорії і практиці обумовлена актуальність теми даної статті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій на тему подальшого вдосконалення і розвитку якості підготовки студентів вищих навчальних закладів до міжкультурних комунікацій показує поглиблений інтерес учених до вирішення даної проблеми у цілому і окремих її аспектів зокрема. Їх розгляду присвячені роботи Ф. Бацевич, О.О. Білецької, Л. Вітгенштейна, Дж. Галахорна, Р. Гібсона, П. Дінця, Д. Зінов'єва, С. Еккерта, Т. Комарницької, В. Костомарова, А. Леонт'єва, І. Мязових, І. Наместникова, Е. Пасова, С. Скрібнера, С. Тер-Минасової, С. Тюківа, Е. Холла, Е. Хірша, Ю. Яценко, цілого ряду інших дослідників. Завдяки їхнім фундаментальним дослідженням вироблений досить значний обсяг відповідного наукового матеріалу різного рівня узагальнення. Разом з тим даний матеріал, внаслідок складності і багатоаспектності теми, як підкреслюють деякі з вищеназваних авторів, вимагає більш детального опрацювання у площині осмислення сутнісних характеристик міжкультурної комунікації, виділення і аналізу методології її педагогічного аспекту у практичній проекції.

Постановка завдання. На основі вищевикладеного можна сформулювати основні завдання даного дослідження, які полягають у розгляді ряду теоретичних питань даної теми та сучасних підходів до пошуку та вибору найбільш ефективних і дієвих шляхів формування у студентів вищих навчальних закладів стійкої міжкультурної комунікативної компетенції, насамперед англомовної, з урахуванням ментальності природних носіїв мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Домінуючу роль на стадії спеціалізованої підготовки індивіда до ефективної міжкультурної комунікації відіграє безумовно вивчення іноземних мов. Причому глибоко професійний підхід до їх викладання у вищих навчальних закладах у світлі останніх вимог Міністерства освіти і науки України передбачає передачу студентам не лише мови, а й певного пакета базисних знань про особливості та специфіку життя представників титульної нації країни її носіїв, ментальності її народів. Тому Міністерство освіти і науки України доручило керівникам вищих навчальних закладів створити умови для вивчення англійської мови, як мови міжнародного академічного спілкування, задля

досягнення випускниками вищих навчальних закладів рівня B2 відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти. Про це йдеться у другому розділі листа Міністерства освіти і науки «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін» за № 1/9-120 від 11 березня 2015 р. [2].

Деякі студенти, насамперед першокурсники, переконані, що для того, щоб знайти повне взаєморозуміння з представниками інших народів, досить спілкуватися з ними однією мовою. Але це зовсім не так. На переконання професора Деніса Леклерка (Denis Leclerc), що викладає курс міжкультурної комунікації у Школі глобального управління Тандерберд (Thunderbird School of Global Management, США), навіть відмінне знання мови – це лише частка і важлива складова успішного і результативного спілкування. Але не вирішальна. Ефективність міжкультурної комунікації, підкреслює Деніс Леклерк на підтвердження правоти своєї точки зору, залежить від нерозривної сукупності цілої низки суміжних і, на перший погляд, другорядних факторів: від специфіки мови, вміння слухати співрозмовника, правильно розуміти значення і зміст його артикуляції, міміки, жестикуляції, не зовсім стандартних мовних зворотів, які традиційно властиві носіям даної мови. Якщо ігнорувати ці та інші специфічні особливості спілкування, міжкультурний діалог може зайти у глухий кут, співрозмовники так і не зрозуміють один одного у повній мірі, хоча будуть говорити однією мовою.

Ці ж обставини, як найважливіші складові сучасного підходу до навчання іноземної мови, особливо виділяє і відомий фахівець у галузі міжкультурних комунікацій, лауреат престижної прайм-таймової премії «Еммі» (Primetime Emmy Award) Гейл Коттон (Gayle Cotton) з США у книзі «Сказати що завгодно кому завгодно. П'ять ключів до успішної крос-культурної комунікації» («Say Anything to Anyone, Anywhere: 5 Keys To Successful Cross-Cultural Communication») [2, с. 201] і статті «Як сказати «це нерозумно» на мові різних культур?» («This Is Crap» In Different Cultures?») [4], опублікованій у лютому 2014 року у впливовому діловому журналі Harvard Business Review (США). У цих роботах вона підкреслює особливу важливість знання ментальності співрозмовника для повного взаєморозуміння.

З цими обставинами також цілком солідарна і фахівець з крос-культурного менеджменту, професор філології бізнес-школи INSEAD

у Фонтенбло, Франція, Ерін Мейер, яка спеціалізується на міжкультурних комунікаціях. У роботі «Карта культурних відмінностей: як подолати невидимі кордони у міжнародному бізнесі» («The Culture Map: Breaking Through the Invisible Boundaries of Global Business») [3, с. 43] Ерін Мейер підкреслює, що саме культурні особливості у кінцевому підсумку вирішують, яку поведінку сторони вважають доречною у міжкультурних комунікаціях і ділових переговорах. Підготовлена Ерін Мейер так звана умовна «карта культурних особливостей» світу дає чітке уявлення, як доцільно грамотно спілкуватися з представниками тієї чи іншої культури, щоб домогтися позитивної і ефективної комунікації та відповідного результату. Книга Ерін Мейер чітко структурована, аргументована і насичена вельми переконливими прикладами, у тому числі і досить простим прикладом, який можна назвати класичним. Українськомовна фраза «чорна кішка» за формою і змістом по суті абсолютно адекватна та ідентична англійській фразі «black cat». Однак при комунікації українськомовної людини з мешканцем Великобританії необхідно враховувати, що в українському контексті дане словосполучення, керуючись давньою традицією та марновірством, несе однозначно негативний сенс, а в англійському, навпаки, – яскраво і однозначно виражений позитивний. Адже у британській культурі чорна кішка символізує несподівану удачу, везіння, щастя. Недарма вітальні листівки з побажанням «Удачі / Ні пуху, ні пера!» у Великобританії традиційно прикрашають симпатичними, з точки зору мешканців туманного Альбіону, чорними кішками. Це необхідно враховувати для повного розуміння підтексту контексту речення, яке містить таку фразу. І подібних прикладів можна навести безліч.

У наш час лінгвістика прагне досягнути культурну свідомість та ментальність носіїв мови, яка вивчається, як іноземна, саме через мовні засоби, зазначає з цього приводу дослідник О.О. Білецька. І нагадує, що більшість учених-лінгвістів переконані, що мова, будучи явищем соціальним, може й повинна розглядатися не лише із лінгвістичної точки зору, але і з культурологічної, причому у широкому розумінні змісту, тому що вона сама, з одного погляду, є невіддільною складовою культури, з іншого, – своєрідним «дзеркалом», що адекватно репродукує її особливості, своєрідність, багатство і неповторність. Як частина соціуму індивід залежить від суспільства,

якому належить. Тож здібність орієнтуватися у навколишньому світі, пізнавати його є важливішою рисою людської особистості, підкреслює О.О. Білецька. Людина перебуває у постійній взаємодії з навколишнім світом, збираючи інформацію про нього, тим самим у свідомості людини відбивається навколишня дійсність. Отримані знання виражаються за допомогою мови. Мова не існує поза людиною, і людина не існує поза мовою [1, с. 11].

Саме тому залучення студентів до культурних цінностей носіїв мови, що вивчається, дозволяє їм краще осмислити глибину їх літератури, побутових традицій, навчає толерантності, пієтету [11, с. 47]. З огляду на це якісний процес навчання іноземної мови у сучасному суспільстві виходить за рамки панувального раніше простого формування вміння зрозуміти слова співрозмовника.

Навчання іноземної мови на сучасному етапі доцільно розглядати, насамперед, як навчання багатогранному механізму міжнаціонального і міжкультурного спілкування з метою ефективної реалізації комунікативних навичок майбутнього фахівця [3, с. 18]. Такий кроссдисциплінарний, культурологічний і комплексний підхід до мовної освіти знаходиться у логічному взаємозв'язку комунікативно-орієнтованого навчання із застосуванням його як механізму осмислення національних культур країн носіїв мов.

Термін «міжкультурна комунікація» ввели у світовий науковий обіг філолог Г. Трейгер і доктор наук Колумбійського університету Е. Хол у роботі «Культура як комунікація. Модель і аналіз», які визначали її як своєрідну програму-максимум, до якої повинна прагнути людина у своєму бажанні краще і ефективніше адаптуватися до навколишнього світу. Згодом ключові положення і принципи міжкультурної комунікації були більш детально розглянуті у дослідженні Е. Холла «Беззвучна мова» («The silent language») [5, с. 217], в якому він аргументовано довів нерозривний зв'язок між глибоким знанням культури і успішною комунікацією.

Комунікація має на увазі наявність стійкої навички до ефективного спілкування. Тому бажано, щоб процес формування даного вміння при навчанні студентів за ключовими параметрами, був максимально близький за адекватності до реального, природного процесу комунікації [2, с. 66]. Особливо доцільна така методика при проведенні практичних занять. На них можна націлювати сту-

дентів на те, щоб вони у формі живого, невимушеного діалогу ділилися з однокурсниками своїми знаннями, власними життєвими пріоритетами, планами на майбутнє і т.п. [4, с. 18].

Комунікативно-орієнтоване навчання у немовному вищому навчальному закладі містить творче застосування мовного матеріалу у штучно змодельованих ситуаціях, діалогах на задану тему, конкурсах, дискусіях, рольових і ділових іграх. При цьому імітація комунікації створюється за допомогою колективної, парної або групової форми спілкування, оскільки вони сприяють найбільш ефективній взаємодії між студентами, які прагнуть до однієї мети. Дані форми спілкування дозволяють студентам вчитися і вдосконалювати навички, аргументовано викладати свою точку зору, цивілізовано вести бесіду, брати участь у диспутах, виховують у душі толерантності, тобто формують вміння сприймати протилежну точку зору, знаходити компроміси, прищеплюють інтерес і повагу до культури, історії, ментальності і традиціям іншої країни [6, с. 10].

Висновки з даного дослідження. Ефективність розглянутих вище форм підготовки фахівців у галузі міжкультурної комунікації з урахуванням важливості ментального аспекту переконливо підтверджена практикою вітчизняних лінгвістів. Але час вимагає більш поглибленого підходу до її творчої розробки та пошуку нових, більш дієвих та сучасних шляхів підвищення ефективності навчального процесу, тому подальші розвідки мають бути спрямовані саме у цій площині.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білецька О.О. Мовні реалії як вербальне вираження специфічних рис національних культур. Наука і мистецтво у сучасному світі: Зб. наук. праць. Вип. 16, КНУКіМ. К., 2015. С. 6-13.
2. Бобиль С.В. Особливості формування міжкультурної комунікативної компетенції в умовах українського національно-культурного середовища. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна: зб. наук. пр. Острог, 2013. № 33. С. 165-167.
3. Павленко О.О. Формування комунікативної компетенції фахівців у системі неперервної професійної освіти: автореф. дис. ... док. пед. наук: 13.00.04. К., 2005. 40 с.
4. Самойленко Н.Б. Концепція формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців гуманітарного профілю у вищих педагогічних навчальних закладах у сучасних умовах. Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: європейський вектор: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 20–21 березня 2014 р. Ялта, 2014. Ч. 1. С. 316–324.
5. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
6. Касаткіна О.В. Міжкультурна комунікативна компетентність: джерела становлення в умовах ВНЗ. Мова і культура. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. Вип. 14. Т. 1(147). С. 427–433.
7. Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін: Лист Міністерства освіти і науки України за № 1/9-120 від 11 березня 2015 р. URL: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/46343/. Дата звернення: 19.02.2018.
8. Erin Meyer. The Culture Map: Breaking Through the Invisible Boundaries of Global Business. Publisher: PublicAffairs, USA. May 27, 2014) 288 p.
9. Erin Meyer. How To Say «This Is Crap» In Different Cultures? Harvard Business Review, 2014. 12 p.
10. Edward T. Hall. The silent language. New York: Doubleday & Co., 1959. Pp. 240.
11. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції: курс лекцій: [навч.-метод. посібник для студ. мовних спец. осв.-кваліф. рівня «магістр» / О.Б. Бігич, Н.Ф. Бориско, Г.Е. Борецька та ін.; за ред. С.Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2011. 344 с.
12. Мильруд Р.П., Максимова І.Р. Сучасні концептуальні засади комунікативного навчання іноземних мов. ІЯШ. 2000. № 4. С. 9–16.